

Västerås 2007-11-18

Till Peter Du Rietz och Zenita Fové, Tekniska museet

Från Sten Ahlberg (född 1936), Brunbjörnsvägen 57, 72242 Västerås
sten@ahlberg.org

Bidrag till ”Den svenska IT-historien – vittnen från datorernas barndom”

Enligt tidigare mail-kontakt med Peter Du Rietz:

Under 50-, 60- och 70-talen var jag vittne till och delaktig i processer före och efter själva databehandlingen. Först under 1983 läste jag en postgymnasial utbildning på 60 poäng inom administrativ ADB vilken ledde till arbete inom ett databolag.

Bakgrund

Jag är född och uppvuxen i Majorna, Göteborg. Mina föräldrar var båda sjöfolk inom intendentur, i likhet med flera släktingar. Jag var enda barnet och min skolgång varade från 1943 till 1953. Efter sex år i folkskola läste jag till realexamen på fyraårig handelslinje vid Göteborgs Praktiska Realskola.

Framtidsutsikter

Som skolungdom i västra Göteborg under 40- och 50-talen ägnade jag mig mycket åt scouter och ungdomsgårdsverksamhet. Jag försökte även lära mig spela instrument med det misslyckades tyvärr. En meniskskada gjorde att det inte blev så mycket aktiv idrott för mig. Men jag skaffade min första kamera redan under 1948 och foto har varit mitt stora intresse genom åren. Varje sommarlov från 1943 till 1952 hade jag möjlighet att vistas vid havet ute i skärgården, jag hade även egen motorbåt under några år på 50-talet när familjen köpt en egen sommarstuga.

Mina föräldrar påverkade yrkesvalet ganska starkt. Jag borde absolut inte gå till sjöss! De tyckte jag skulle försöka bli tjänsteman (kontorist) inom något större rederi eller utbilda mig till kammarskrivare vid Tullverket. Självt hade jag under början av 50-talet fått intresse för bilar och motorer, jag hade flera barndomskamrater som arbetade extra över helger vid bensinstationer. Min far var vid den tiden steward ombord på en oljetanker som fraktades av Svenska Esso och jag fick följa med ombord på flera resor längs Sveriges kuster samt på Väneren.

Inför realskoleexamen våren 1953 fick vi elever en lista över företag i Göteborg som ville anställa ungdomar med vår utbildning. Jag fick bland annat tre olika oljeföretag att välja på och jag meddelade skolan att jag ämnade kontakta AB Nynäs-Petroleum, Johnsons-koncernens oljebolag. Efter intervju blev jag erbjuden att börja som kontoriselev vid Nynäs distriktskontor vid Skeppsbroplatsen i centrala Göteborg den 1 juni 1953. Jag hade därefter ett flertal olika arbetsuppgifter på olika kontor inom Nynäs fram till 1976 och därefter var jag deras återförsäljare till 1982 som egen företagare.

Under värnplikten 1956-1957 utbildades jag till underrättelsebiträde vid Artilleriets underrättelseskola vid A3 i Kristianstad. Jag tog även körkort i Kristianstad december 1956.

Under 1958-1959 läste jag en företagsintern konsulentutbildning inom Nynäs för försäljning genom återförsäljare. Jag gifte mig oktober 1958 (guldbröllop 2008!) och flyttade i tjänsten till Västerås augusti 1960 för att tillträda en befattning som bensinstationskonsulent inom ett distrikt runt Mälardalen. Meningen var att vi skulle stanna högst tre år – men vi bor kvar än i denna dag.

Andra studier och arbeten

Åren 1969-1972 läste jag till Diplomerad Marknadsekonom (TBV/Marknadsförbundet) på fritid. 1982-1983 läste jag på två terminer vid KomVux in gymnasieämnen för högskolebehörighet.

1983-1984 läste jag 60 poäng Administrativ ADB vid dåvarande Högskolan i Västerås (då underställd Uppsala universitet). Denna datautbildning sponsrades av Asea som tillhandahöll kommunikationslinjer, lånade ut bildskärmsterminaler samt möjliggjorde för eleverna att med s.k. självbetjänad databehandling lära sig programmering i Pascal, Cobol, Fortran, PL1, IBM-assembler samt Focus. Hos Aseas VM/CMS-miljö fanns kompilatorer och program för dessa språk.

Sommaren 1984 var jag lärare vid Aseas sommarkurser för att introducera pc-användning bland stordatoranvändarna. IBM kom med sin första PC under 1983 och blev fort accepterad inom stora företag. Jag anställdes oktober 1984 vid Asea Information Systems som produktansvarig för spreadsheet i stordator under IBM VM/CMS. Under 1985 flyttade jag över till dataenhetens marknadsavdelning, 1987 blev jag ansvarig för marknadskommunikationen och deltog i profileringen vid fusionen av Asea och Brown Boveri till ABB från 1988. Vår enhet hade bolagiserats och blev nu ABB Data AB. Jag utsågs 1991 till informationschef i ABB Data med placering i företagsledningen.

Bolaget fusionerade 1992 med Fläkt-koncernens W-Data och bildade ABB Infosystems. 1998 delades bolaget i ABB Business Systems (affärsstödd systemstöd) och ABB IT-partner (IT-infrastruktur och dator drift). Jag arbetade som informationschef även inom ABB Infosystems och ABB Business Systems fram till 1999, då jag erbjöds sluta med avtalspension. Under 1999-2000 var jag styrelseordförande för SeniorNet Sweden.

Under 2000-2003 var jag som egen företagare konsult inom marknadskommunikation, verksamhetsutveckling och förändringsarbete samt Innovation Partner för riskkapitalföretag. Numera är jag ej engagerad inom någon kommersiell verksamhet.

År 2000 tog IBM över ABB IT-partner och härom året stängde IBM igen sin datacentral i Västerås. För några år sedan tog Cap Gemini över ABB Business Systems. ABB har idag all sin tidigare dataverksamhet helt outsourcad!

Tidiga vittnesuppgifter

När jag 1953 började som kontorselev vid AB Nynäs-Petroleum i Göteborg fick jag flera gånger i månaden hämta många tunga postpaket till kontoret. Paketerna kom från dataavdelningen hos Nynäs i Stockholm och innehöll fakturautskrifter på IBM Hollerithmaskiner. Dessa fakturor granskades först av distriktskontorets faktureringsavdelning innan jag manuellt fick börja sortera, falska, kuvertera, frankera och posta fakturakuverten. Fakturorna kom med flera kopior som skulle arkiveras i pärmar. Datorerna kunde vid denna tid inte ge oss några statistikuppgifter så det fanns en speciell kontorist som ansvarade för manuellt införande av kundstatistik på kundkort.

Våren 1954 flyttade jag från distriktskontorets vaktmästeri över till Nynäs/Johnsons stora oljedepå Dalanäs vid dåvarande oljehamnen i Göteborg. Under 1954-1955 var jag ansvarig för dagliga expeditionsrapporter över vad som levererats ut från oljedepån, petroleumprodukterna levererades i bulk (tankbil, cisternvagn, tankbåt) eller förpackat (flakbil). Alla de följesedlar jag bearbetade bildade underlag för den stansning av hålkort som sedan genererade maskinella fakturor med IBMs Hollerith-maskiner. Alla produkter och förpackningsenheter hade koder enligt en varuslagskod. Jag har fortfarande strukturen och varugrupperkoder i minnet! Även alla kunder hade ett kundnummer och ur strukturen kunde man se typ av kund och ungefärlig geografisk hemvist. Transportavståndet och volymen var bland de faktorer som med olika tillägg/avdrag påverkade varans slutpris. Alla sifferkoder hade sitt ursprung i en kameral instruktion som bolagets ekonomidirektör "tagit med sig" från tidigare anställning inom Gulf.

Varje arbetsdag sändes mina rapporter med särskild budbil från oljedepån till distriktskontorets faktureringsavdelning för manuell prissättning på leveranssedlarna. Därefter skickade leveranssedlarna med post till stansavdelningen på Mäster Samuelsgatan i Stockholm. Flinka fingrar hos stansoperatriserna skapade hålkort som lämnades till dataoperatören för buntning och körning i Hollerith-maskinerna. De färdiga fakturautskrifterna paketerades och skickades som postpaket till distriktskontoren för granskning samt utskick till kunderna.

Johnson-koncernen bildar Datema

Under början av 60-talet bildar Johnson-koncernen dataföretaget Datema. Inom Nynäs påbörjades i projektform - lett av Elof Irmalm - ett stort arbete för att rationalisera olika arbetsuppgifter, bl a mekanisering av all fakturering med leverans- och kundstatistik. Flertalet medarbetare på säljkontoren engagerades att skapa ordning och klarhet i alla kundöverenskommelser. Kunduppgifter med leveransplatser och faktureringsadresser, transporttillägg genom avstånd, avdrag/tillägg beroende på volym, avdrag enligt offerter. Allt skulle inrapporteras på nya blanketter för enhetliga kundunderlag.

Efterhand började den växande faktureringen att generera statistik från datorerna. Men vad ville man ha ut ur maskinerna? Jag deltog en gång under 1966 vid ett informationsmöte i Solna centrum anordnat av Datema där man framhöll hur vidunderliga alla dessa IBM-maskiner var och allt de kunde göra. Men det producerades mer statistik än vad säljfolket hann utnyttja. Det växte stora pappershögar på golven i säljarnas arbetsrum. Och vissa säljare ville inte ändra sina arbetsvanor utan satte sig som tidigare då och då på depåkontoren för att bläddra genom följesedelskopior och handskriva in uppgifter på sina kundkort. Datan var en ny teknik som sökte användare – och dessa var motståndskraftiga inför den nya tekniken!

Första åren på 70-talet började Datema erbjuda s.k. timesharing, möjlighet för kunder att utnyttja stordatorns beräkningskapacitet genom att hyra in sig på små jobb via skrivande terminaler över telenätet. Datema uppdrog åt dåvarande reklambyrån STB att få hjälp med spridning av timesharing-tekniken. Själv använde jag huvudkontorets timesharing-terminal 1971 för att utföra kalkyler gällande lönsamhet på olika tidshorisonter vid en planerad större servicestation.

Bensinhandeln

1972 inköptes ett elektromekaniskt National kassaregister till en servicestation för ca 12000 SEK. Kassaregistret vägde ca 40-45 kg och behövde bäras av två man när det skulle flyttas. 1977 ersattes detta kassaregister med ett nytt Nationalregister – det kostade ca 6000 SEK och vägde ca 10 kg samt kunde lätt bäras på en arm. Medan det tidigare mest innehållit tung "järnskrot" var det senare ett av de första dataregistren - med mängder av fler funktioner och möjligheter jämfört med det gamla.

Under slutet av 70-talet kom nya typer av bensinmätare och priset för tankade volymer kunde anges direkt vid kassan. På mätarna ersattes de gamla mekaniska volym- och prisangivelserna med elektroder, innanför butiken sattes upp enheter där personalen lätt kunde ändra priset per liter. Men ännu fick man klänga på stegar för att byta stora platsiffror vid prisändringar.

Kontraster

I början av 80-talet hölls den första datamässan i Sollentuna. Det var mest små speldatorer som visades upp. Många kommer säkert ihåg Atari. Men Expressen och dåvarande Datavärlden skrev stort om mässan.

När jag studerade vid KomVux 1982 kunde man stolt visa att skolan skaffat en dator, det var en Luxor ABC 80 med kassetbandspelare som bandminne!

Under 1983 kom IBMs första PC, den hade operativsystemet PC-DOS som tagits fram tillsammans med Microsoft. De första Mac-arna dök också upp i den här vevan.

Arbetsskador

Stansning förekom länge. ABB Data stängde inte igen sin stansavdelning förrän 1992. Under flera år hade stanspersonalen efter hand fått flytta över till andra arbetsuppgifter. Men kompetensutvecklingen hos flera stansoperatriser hade missköts under flera år. De kunde inget annat jobb – och vågade inte heller prova på. Flera av dem hade dessutom fått bestående arbetsskador i hand- och fingerleder. I samband med att ABB Data för gott stängde stansningen anordnade vi en speciell utbildning för de återstående operatriserna. De fick med hjälp av KomVux läsa in grundskolans högstadium på arbetstid och inom företagets lokaler. De gav dem bättre säkerhet och grund för att klara andra uppgifter, företrädesvis inom bolagets ekonomifunktioner med t ex räkningsbehandling.